

Порівнюючи запозичені одиниці, які є полісемічними у словацькій та/або українській мовах і моносемічні у мові-джерелі, можна стверджувати, що, як правило, моносемічні одиниці в мові-джерелі залишаються моносемічними і в словацькій та/або українській мові, причому досить часто зберігають свій термінологічний характер. Лише в небагатьох випадках відбувається ускладнення структури і розвиваються секундарні значення, які не характерні мові-джерелу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Биржакова Е.Э. Очерки по исторической лексикологии русского языка XVIII века / Языковые контакты и заимствования // Биржакова Е.Э., Войнова Л.А., Кутина Л.Л. – Л.: Наука, 1972; 2. Богородицкий В.О. Общий курс русской грамматики (из университетских чтений)/Издание 6-е переработанное. – М.-Л.: Государственное социально-экономическое издательство, 1935; 3. Виноградов В.В. Основные типы лексических значений // ВЯ – 1953 № 5; 4. Лисиченко Л.А. Лексикологія сучасної української мови.// Семантична структура слова. - Х.: Вид. Харківського університету, 1977; 5. Новиков Л.А. Семантика русского языка. М.: Высшая школа, 1982; 6. Пономарів О.Д. Стилїстика сучасної української мови. - К.: Либідь, 1992; 7. Потєбня А.А. Мысль и язык, К.:СИНТО. 1993; 8. Сорокін Развитие лексики русского литературного языка 30-90 годов XIX в. М. – Л.: Наука, 1975 9. Buzassiova K.. Internacjonalizácia v súčasných slovanských jazykoch: za a proti.//Jazykovedný časopis č. 51, 2000, S.131–142 10. Dolník J. Porovnávací opis lexikálnej zásoby. //Dolník J., Benkovičová J., Jarošová A. – Bratislava.: Veda, 1993; 11. Dolník J. Všeobecná lingvistika: sémantika a pragmatika.//Filozofická fakulta Univerzity Komenského. – Bratislava, 1993; 12. Orgoňová O. Galicizmy v slovenčine. – Bratislava, 1998; 13. Šimková M. Pohyby v slovenskej lexike v 90 rokoch.//Zb. Internacjonalizácia v slovanských jazykoch: za a proti. – Bratislava, 1999.

Кудрявцева Н.С., Бойчук Д.І. (Херсон, Україна)

Пізнання і мова (до питання про мовну картину світу)

У статті висвітлюються окремі аспекти прояву когнітивної функції мови, зокрема, в процесі дослідження явища полілінгвізму. Дискретизація, об'єктивізація та інтерпретація знань, здійснювана когнітивними механізмами мови, найяскравіше проявляється у зіставленнях одиниць лексико-семантичного та фразеологічного рівнів неспоріднених мов.

Ключові слова: концептуальна система, фундаментальні поняття, полілінгвізму, фразеологія.

В статье освещаются отдельные аспекты проявления когнитивной функции языка, в частности, в процессе исследования явления полилингвизма. Дискретизация, объективация и интерпретация знаний, осуществляемая когнитивными механизмами языка, наиболее отчетливо проявляется при сопоставлении единиц лексико-семантического и фразеологического уровней неродственных языков.

Ключевые слова: концептуальная система, фундаментальные понятия, полилингвизм, фразеология.

The article elucidates certain aspects of the cognitive functioning of language, in particular within the phenomenon of polylinguism. Discretization, objectification and interpretation of knowledge realized by the cognitive mechanisms of language are specifically expressed in comparative research of lexico-semantic units and idioms of unrelated languages.

Key words: conceptual system, fundamental concepts, polylinguism, phraseology.

Останнім часом усе більше досліджень (див., напр., [7; 9, 330; 12]) підтверджують думку про те, що природні мови, їх лексико-семантичний склад і граматичні категорії, впливають на мислення і світобачення людей, які ними розмовляють. Мова – це не тільки інструмент, за допомогою якого людина виражає свої думки, а й засіб формування думки, те, що встановлює для її носія кордони сприйняття і пізнання оточуючого світу. Якщо людина володіє більш ніж однією мовою, то можна припустити, що рамки її світу набагато ширші, одне і те саме явище вона може побачити по-різному, крізь призму тієї чи іншої мови.

В окресленому контексті доцільним буде зіставлення природних мов за їх способами концептуалізації позамовної дійсності. Серед складових концептуальної системи будь-якої мови можна виокремити такі поняття, які, порівняно з іншими, визначатимуться як фундаментальні [9, 308]. Вони вживаються у мовленні постійно і, при цьому, несвідомо, тому мають найбільший вплив на носія. Найзагальнішими прикладами таких понять є час і простір.

У різних мовах фундаментальні поняття часу і простору відображаються у відмінний спосіб. В уявленні носіїв української або російської мови час рухається зліва направо – від минулого до майбутнього, як і в усіх мовах, писемність яких має такий напрям рядку. В арабській, персидській, івриті рядок починається справа наліво – і це відповідає уявленню про напрям руху часу [1, 690]. В індонезійській мові взагалі немає граматичної категорії часу [7], у деяких мовах категорія часу може мати тільки вказівки на часову дистанцію (близькість чи віддаленість події) – наприклад, у африканських мовах банту [6, 5-40], деяких амеріндських мовах (мовах корінного населення Північної Америки) – або лише показувати відносність, тобто орієнтувати подію по відношенню до будь-якої точки відліку, локалізованої, в свою чергу, щодо моменту мовлення – наприклад, у романських та германських мовах.

Мова австралійських аборигенів племені пормпурраав не містить понять «ліворуч», «праворуч», «вперед», «назад» – вказівка на орієнтацію у просторі здійснюється відповідно до сторін світу [7], у мові мікстеків усі просторові відношення виводяться внаслідок метафоричного переносу назв частин тіла [9, 316].

У більш споріднених мовах настільки глибоких відмінностей, звичайно, немає. Але навіть на лексико-семантичному рівні мова все ж таки залишається невід'ємною складовою процесу пізнання. Так, у мовах індоєвропейської сім'ї розбіжності у відображенні часу, на нашу думку,

можна виявити у порівняльних дослідженнях фразеології. Зокрема для англійської мови характерні ставлення до часу як до цінного ресурсу (напр., *time is money, to waste time, living on borrowed time* [4, 28-29]), орієнтація на майбутнє (напр., *to have a great future, invest in future, foreseeable future* [11, 335]). У ній майже немає фразеологізмів, що виражають неминучість якихось подій (на відміну, напр., від укр.: *що має бути, того не минути* [5, 217], *будь що буде* [5, 24]), фаталізм (напр., *хто давнє пом'яне, той лиха не мине; було, та загуло* [5, 24], *або пан або пропав* [5, 15]). Той, хто володіє на додаток до рідної мови англійською, має можливість осмислити явище часу як з позиції своєї культури, так і з позиції західної, опановуючи нові аспекти сприйняття одного з фундаментальних понять усіх природних мов.

Можна припустити, що чим більше мов знає людина, тим легше їй абстрагуватися від впливу граматичних особливостей різних мов. Ці особливості виражаються у тих категоріях, які мовець використовує в мовленні: наприклад, у таких мовах, як українська і німецька, необхідно позначати рід об'єктів; у англійській треба узгоджувати в часі подію, що описується, із моментом мовлення конкретніше, ніж в українській. Англійські мовці ліпше виокремлюють і запам'ятовують агента ненавмисної дії, ніж ті, що говорять іспанською або японською – у першому випадку опис навіть ненавмисної дії містить посилання на того, хто її виконує [7]. У японській мові до того ж існує особлива пасивна дієслівна форма, яка стисло включає в себе таке значення: оскільки суб'єкт пропозиції «був змушений» виконати дію, виражену основним дієсловом, він не несе відповідальності за саму дію і за її наслідки. З цього факту А. Ніскава-Ховард висноує те, що люди, рідною мовою яких є японська, більш ніж носії англійської схильні покладати відповідальність за власні дії на інших, навіть якщо результати цих дій позитивні [10].

Кількість наявних у лексичному складі мови лексем на позначення кольорів також впливає на їх (кольорів) диференціацію носіями різних мов [12; 9, 332]. Це не означає, однак, що носії мов, які не містять назв для деяких кольорів, не здатні вирізнити ці кольори, але, на думку Л. Гарро, існує певний зв'язок між легкістю мовного кодування кольору і легкістю запам'ятовування цього кольору [8]. Вважається, що найбільше слів для позначення кольорів мають такі мови, як російська, англійська, французька [2, 24]. На відміну від них папуаська мова дані має лише два кольоронайменування, які приблизно можуть бути названі «світло-теплій» і «тьмяно-холодний» [9, 310].

На нашу думку, саме осягнення нових, додаткових «бачень» фундаментальних понять через розширення лексичного і фразеологічного запасів особистості за рахунок вивчення іноземних мов є головною перевагою полілінгвізму. Деякі слова і вирази інших мов не мають точного еквіваленту у рідній мові або перекладаються, втрачаючи певний відтінок

змісту і здобуваючи, натомість, нове значення [3, 263-305]. Опановуючи ці значення, людина в процесі оволодіння іноземною мовою, одночасно дізнається про нові поняття або розширює обсяги відомих їй понять. В окремих випадках, відсутність слова у мові означає і відсутність відповідного концепту у світорозумінні її носіїв (напр. відсутність у таїянській мові поняття «сум» у нашому розумінні [9, 310]).

Отже, можемо зробити висновок про те, що людина, яка володіє двома і більше мовами (особливо неспорідненими), по-перше, може використовувати лексичний і фразеологічний запаси декількох мов, що дозволяє їй інтерпретувати явища і події повсякденного життя в нових ракурсах; по-друге, має можливість абстрагуватися від граматичних категорій й до певної міри нівелювати їх вплив на мислення; по-третє, має більше засобів для вербального кодування явищ дійсності. Знання іноземної мови надає особистості новий шлях концептуалізації досвіду, свободу в переході від одного способу мислення до іншого. Людина, яка користується цими інструментами, має переваги майже в усіх сферах діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арутюнова Н. Язык и мир человека / Н. Арутюнова. – М.: Языки русской культуры, 1999. – 896 с.;
2. Василевич А. П. Цвет и названия цвета в русском языке / А. Василевич. – М.: КомКнига, 2005. – 216 с.;
3. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков. / А. Вежбицкая. – М.: Языки русской культуры, 1999. – 434 с.;
4. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живём / Дж. Лакофф, М. Джонсон. – М.: «Едиториал УРСС», 2004. – 256 с.;
5. Олійник І, Сидоренко М. Українсько-російський і російсько-український фразеологічний словник / І. Олійник, М. Сидоренко. – К.: «Радянська школа», 1978. – 447 с.;
6. Плуґян В. Африканские глагольные системы: заметки к типологии / В. Плуґян. – Основы африканского языкознания: Глагол. Под ред. В.А.Виноградова, И.Н.Топоровой. – М.: Восточная литература, 2003. – 647 с.;
7. Boroditsky L. Lost in Translation: New cognitive research suggests that language profoundly influences the way people see the world; a different sense of blame in Japanese and Spanish [Електронний ресурс] / L. Boroditsky // Wall Street Journal. – 2010. – July 24. – Режим доступу до джерела: <http://on.wsj.com/d1gobZ>;
8. Garro L. Language, Memory, and Focality: A Reexamination / L. Garro // American Anthropologist. – 1986. – vol. 88 – #1 – P. 128–136;
9. Lakoff G. Women, Fire and Dangerous Things / G. Lakoff. – Chicago: The University of Chicago Press, 1987. – 631 p.;
10. Niyekawa-Howard A. A Psycholinguistic Study of the Whorfian Hypothesis Based on the Japanese Passive [Електронний ресурс] / A. Niyekawa-Howard // paper presented at the Thirteenth Annual Conference on Linguistics, New York. – 1968. – March 10. – Режим доступу до джерела: <http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal/detail?accno=ED026634>;
11. Oxford Collocations Dictionary. – Oxford University Press, 2002. – 897 p.;
12. Winawer J. Russian blues reveal effects of language on color discrimination [Електронний ресурс] / J. Winawer // New Scientist. – 2007. – May 1. – Режим доступу до джерела: <http://www.newscientist.com/article/dn11759-russian-speakers-get-the-blues.html>.